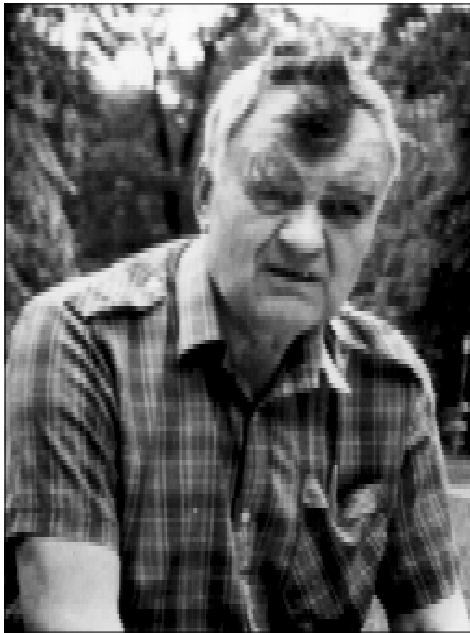

Лепшы сябра палякаў

... У мяне стварылася ўражанне, што некаторыя нашыя ўплывовыя правадыры дагэтуль кіруюцца прынцыпам: утрымліваць, не адпускаць, не дазваляць, падазраваць і нічога не змяняць.

З п'яма А. Карпюка М. Гарбачову.

14 ліпеня споўнілася 10 гадоў з дня смерці вядомага беларускага пісьменніка і савецкага дысідэнта, нашага земляка, Аляксея Нічыпаравіча Карпюка. Гэты чалавек асабліва мне блізкі, бо ў свой час ён пэўным чынам паўплываў на мой лёс.

Упершыню я сутыкнуўся з прозвішчам Аляксея Нічыпаравіча Карпюка, калі служыў у Уладзівастоку ў 1987 годзе. Ён даслаў мне ліст. Гэта была рэакцыя на мой артыкул, які не апублікавалі ў газеце „Гродзенская праўда”. Я пісаў пра сітуацыю з польскай нацыянальнай меншасцю на Гродзеншчыне, у прыватнасці, пра вывучэнне польскай мовы і навучанне на ёй. Хоць артыкул не надрукавалі, але яго далі пачытаць Карпюку. У сваім пісьме Аляксей Нічыпаравіч прасіў даслаць адрасы палякаў, якія таксама змагаюцца за навучанне на роднай мове. На жаль, тады я такіх людзей у Гродне не ведаў.

Гэта быў пачатак нашага з Карпюком знаёмства, якое пазней перарасло ў сяброўства. Увосень таго ж года мне ўдалося перавесціся на службу ў Гродна. Памятаючы пра запрашэнне Карпюка наведць яго, калі прыеду ў родны горад, я прыйшоў да яго на працу, у Дом-музей Элізы Ажэшкі. Нягледзячы на актыўныя пошукі, Карпюк гэтак і не знайшоў палякаў, якіх можна было б уцягнуць у польскую адраджэнскую дзейнасць. Таму ён вельмі ўзрушыўся, калі я прыйшоў. Я адразу адчуў, што Аляксей Нічыпаравіч адразу пранікся да мяне даверам, хоць на мне была форма пагранвойскаў, якія падначальваліся КДБ. Напэўна, ён вырашыў, што разам з аднадумцам у асобе маладога падпалкоўніка яму будзе прасцей працаваць над вырашэннем польскага пытання.

Карпюк, беларус, не хацеў мірыцца з тым, што палякі пазбаўлены права навучацца на роднай мове, не маюць сва-

ёй газеты і грамадскай арганізацыі, якая бараніла б іх нацыянальныя інтарэсы. На жаль, ніхто з палякаў тады не ўзнімаў такіх пытанняў. Карпюк пачаў змагацца за правы польскай нацменшасці, у тым ліку за правы мае і маіх дзяцей. Ён спрабаваў выкарыстаць перыяд перабудовы, калі паслабіўся ідэалагічны ціск.

Карпюк паказаў мне пісьмо па польскім пытанні, якое ў красавіку 1987 года ён выслаў М. Гарбачову. Прачытаўшы, я зразумеў, што гэта праблема хвалявала Аляксея Нічыпаравіча не год і не два, а гадоў дваццаць, можа і болей. Я не ведаю, ці бачыў гэты ліст Гарбачоў, але ў ЦК КПСС яго пераадрасавалі ў Гродна — для высвятлення акалічнасцей. Адказ на ліст Карпюк атрымаў па тэлефоне ад намесніка загадчыка ідэалагічнага аддзела абкама партыі Д. Аляшкевіча. Ён паведаміў, што праблема, аб якой Карпюк напісаў генеральнаму сакратару, не існуе, паколькі палякі ніколі не звярталіся да ўлад з просьбай наладзіць навучанне сваіх дзяцей на роднай мове.

У снежні 1987 года абураны Карпюк піша наступны ліст Гарбачову, у якім сітуацыю з польскім пытаннем у СССР параўноўвае з затанулым параходам „Адмірал Нахімаў”. „Гэты параход затануў не толькі з-за недагляду капітанаў, — піша А. Карпюк, — а перад усім з-за таго, што быў састарэлым. Таму няма нічога дзіўнага ў тым, што палякі не звяртаюцца да ўладаў за дапамогай. Пытанне ў тым, што самі ўлады ніколі не цікавіліся праблемамі нацменшасцей. На жаль, сённяшняе грамадства пакуль не здолела пазбавіцца страху пераследаў за ішадумства”.

На пачатку 1988 года Аляксей Нічыпаравіч паскардзіўся на адсутнасць падтрымкі па польскім пытанні з боку асобных сяброў Саюза пісьменнікаў БССР. У сувязі з гэтым ён папрасіў мяне напісаць лісты яму і Быкаву з просьбай дапамагчы ў змаганні за правы палякаў. Гэта павінна было паспрыць вырашэнню польскага пытання на Беларусі. У сакавіку Карпюк параіў мне напісаць пісьмо Гарбачову.

Летам 1988 года мы з аднадумцамі займаліся падрыхтоўкай да стварэння польскага таварыства. У адзін з тых дзён Аляксей Нічыпаравіч пазваніў да мяне на працу і прызначыў сустрэчу ў гарадскім парку. Калі я прыйшоў, ён адразу прапанаваў назваць будучае таварыства імем Яна Каханюскага. Калі я сказаў, што мы вырашылі надаць арганізацыі імя Адама Міцкевіча, ён пагадзіўся і павіншаваў з добрым выбарам.

10 жніўня 1988 года ў канферэнц-зале Гродзенскага ўніверсітэта адбыўся ўстаноўчы сход Польскага культурна-асветніцкага таварыства. Хоць сабралася многа людзей, адчувалася нейкая скаванасць. Толькі пасля бліскачага выступу А. Карпюка палякі пачалі адкрыта гаварыць пра набалелае, заклікаючы прысутных патрабаваць ад улад

прытрымлівання правоў, дэклараваных савецкім заканадаўствам.

Напрыканцы жніўня па запрашэнні аддзела культуры Гродзенскага аблвыканкама ў Гродна прыехала польская пісьменніца Барбара Ваховіч. У праграму яе візіту адмыслова не ўключылі сустрэчу з мясцовымі палякамі. Абураны Карпюк парушыў план і наладзіў мерапрыемства.

Мы заўсёды сустракаліся з Аляксеем Нічыпаравічам у ягоным кабінце. Калі трэба было пагаварыць пра штосьці надзвычай важнае, ён здымаў трубку тэлефона, клаў яе на стол і прапаноўваў выйсці на ганак. Калі мы, размаўляючы, безліч разоў абыходзілі вакол будынка музея, за намі са здзіўленнем назіралі супрацоўніцы. Напэўна, яны не маглі зразумець, што агульнага можа быць паміж афіцэрам пагранвойскаў і паважаным у краіне пісьменнікам.

Аднойчы Карпюк прапанаваў паразмаўляць з адным ксяндзом у Гродзенскім раёне наконт агітацыйнай працы па выкладанні польскай мовы ў школах. Менавіта ў той дзень, калі мы вырашылі паехаць, мяне нечакана прызначылі на службу. Пасля сустрэчы з ксяндзом Карпюк пазваніў мне і вымавіў усяго некалькі слоў: „Слабы ён. Нічога з яго не будзе”.

Дзеля легалізацыі таварыства ў вачах польскіх улад, Карпюк сустрэўся з генералам Абядзінскім, польскім консулам у Мінску, сябрам В. Ярузельскага. На пачатку верасня ў хаце маіх бацькоў у вёсцы Ласосна зазваніў тэлефон. Я адказаў, як звычайна: „Падпалкоўнік Гавін слухае”. У трубку адказалі: „Czołem towarzysz pułkowniku, z tej strony generał broni Obiedziński”. З гэтага моманту распачаліся мае афіцыйныя кантакты з прадстаўнікамі польскіх улад, бліскача арганізаваныя А. Карпюком.

Праўда, пасля сустрэчы з генеральным консулам вайсковае кіраўніцтва абвясціла мне строгую вымову за так званы несанкцыянаваны кантакт з замежнікам. Праз паўгода мне забаранілі працаваць з асабліва важнымі і зусім сакрэтнымі дакументамі, пазбавіўшы права выконваць мой прафесійны абавязак. І гэта нягледзячы на тое, што мы з генерал-палкоўнікам Абядзінскім былі вайскоўцамі краін-сяброў Варшаўскай дамовы. На паперы — саюзнікі, а на самой справе...

У 1989-1990 гады я мала кантактаваў з Аляксеем Нічыпаравічам. Ён лічыў, што зрабіў усё магчымае для легалізацыі нашай адраджэнскай дзейнасці, і назіраў, ці даюць палякі рады ў змаганні з уладамі за свае правы. Аднак, даведаўшыся, што я буду вылучацца кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР ад гарадскога пасёлка Сапоцкіна, прыехаў і выступіў там з прамовай. Ён зразумеў, што падтрымліваючы мяне, выступае супраць кіруючай улады. Прамова Карпюка мела сапраўды вялікае значэнне. Многія ведалі Аляксея Нічыпаравіча як чалавека, які пасля вайны працаваў простым настаўнікам у мясцовай школе, і паважалі яго. У выніку за мяне прагаласавалі 651 чалавек, а за майго канкурэнта — старшыню мясцовага кал-

гаса — 240. Але пасля выбары былі сфабрыкаваны. Мне не хапіла ўсяго 122 галасы, каб трапіць у Вярхоўны Савет. Праз некаторы час мне патэлефанаваў Карпюк і сказаў: „Ну што, атрымаў урок? Памятай, што такіх людзей як ты, яны да ўлады не дапусцяць”.

Перад устаноўчым з'ездам Саюза палякаў у 1990 годзе, на якім павінны былі абраць новае кіраўніцтва, я не раз раіўся з Аляксеем Нічыпаравічам, як дзейнічаць. Ён заўсёды адказваў аднолькава: „Кіраваць саюзам”. Якраз тады камандаванне Заходняй пагранічнай акругі паставіла мне ўмову: калі я кіну грамадскую дзейнасць, дык атрымаю магчымасць працягнуць вайсковую кар'еру. Мне падавалася, што я магу адысці ад польскіх спраў: працэс пайшоў і не так важна, хто будзе ім кіраваць. Ведаючы пазіцыю Карпюка і адчуваючы вялікую адказнасць за польскую справу, я зрабіў выбар на карысць апошняй. Заставаўся польскім грамадскім дзеячам і адначасова афіцэрам-памежнікам, начальнікам сувязі гродзенскага памежнага атрада.

Гэты выбар паставіў кропку ў маёй вайсковай кар'еры. Праз год мяне звольнілі са службы ў прымуковым парадку. Мне было сорак. Цікава тое, што я дзейнічаў на карысць польскай справы выключна ў рамках савецкіх законаў. Прычым, законы гэтыя гарантавалі нам тое, за што мы змагаліся. Савецкая дзяржава не толькі знішчыла маю вайсковую кар'еру, а і пазбавіла мяне поўнай пенсіі па выслуге гадоў. Праз некалькі дзён пасля звальнення я спаткаўся з Карпюком, які заўсёды раіў мне спалучаць службу ў арміі і грамадскую дзейнасць. Першы раз ён маўчаў...

У 1991-1992 гадах Карпюк шмат хварэў, аднак мы перыядычна сустракаліся. На пачатку ліпеня 1992 года Аляксей Нічыпаравіч пачуўся вельмі кепска і я наведваў яго дома. Гэты цяжка хворы чалавек паводзіў сябе настолькі нязмушана, быццам бы нічога не здарылася. Праз некалькі дзён пасля нашай сустрэчы патэлефанавала яго жонка, якая ніколі гэтага не рабіла. Я адразу зразумеў, што здарылася самае страшнае. Беларусь згубіла аднаго з лепшых сыноў, а тутэйшыя палякі — свайго лепшага сябра. Усё жыццё Карпюк змагаўся за Бацькаўшчыну, каб зрабіць яе незалежнай, суверэннай, еўрапейскай. За Беларусь, у якой усім нам, людзям розных нацыянальнасцей, жылося б аднолькава ўтульна. Калісьці я запытаў Карпюка, чаму ён дапамагае менавіта палякам. Ён адказаў: „Можа, калі вы пачнеце вывучаць сваю родную мову, будзеце мець польскія школы, тады і беларусы, нарэшце, пачнуць змагацца за свае правы”.

Падчас пахавання Аляксея Карпюка ў алеі заслужаных на гродзенскіх могілках я вельмі перажываў. Увесь гэты час я думаў, чым магу аддзячыць за ўсё, што ён зрабіў для нас. Урэшце рэшт стаў на калені і на сваёй роднай польскай мове памаліўся за супакой ягонай душы.

Ён памёр, гэтак і не дачакаўшыся, каб здзейснілася тое, аб чым ён прасіў у сваім пісьме М. Гарбачова. Прайдзе чатыры гады пасля смерці Аляксея Нічыпаравіча, і для польскіх дзетак адчыніць свае дзверы польская школа ў Гродне. Яшчэ праз тры гады пачне працаваць польская школа ў Ваўкавыску. Не ведаю, якімі былі б нашы поспехі на ніве польскага адраджэння, калі б не было Карпюка. Відавочна адно: без яго дапамогі і высокага маральнага аўтарытэту вырашыць усё тэа пытанні, якія нам удалося вырашыць, было б куды больш складана.

Тадэвуш ГАВІН
Ганаровы старшыня
Саюза палякаў Беларусі

Вечарына памяці Аляксея Карпюка

Вечарына памяці вядомага беларускага пісьменніка Аляксея Карпюка прайшла 11 ліпеня ў Гродне.

У памяшканні грамадскага аб'яднання „Ратуша” сабраліся людзі, чый жыццёвы шлях быў звязаны з жыццём і творчасцю пісьменніка, прыхільнікі яго творчасці. Пасля кароткага апавяду пра жыццё і творчасць Аляксея Карпюка, які зрабіў журналіст Валеры За-

даля, слова ўзялі жонка і брат пісьменніка. Выступы абодвух былі прасякнуты любоўю і гонарам і пазнаёмілі прысутных з некаторымі невядомымі шырокаму колу людзей фрагментамі жыццёвага шляху Аляксея Карпюка.

Цікавым быў таксама выступ прафесара Аляксея Пяткевіча, які больш увагі надаў творчасці пісьменніка і яе адметнасцям. Сваімі ўспамінамі дзялілі-

ся таксама прадстаўнікі польскай і жыдоўскай супольнасцей Гродзеншчыны, грамадскія дзеячы і папечнікі Аляксея Карпюка.

Аляксей Карпюк нарадзіўся 14 красавіка 1920 года ў Страшаве на Беласточчыне. Лаўрэат літаратурнай прэміі імя Івана Мележа. Памёр 14 ліпеня 1992 года.

Вітаўт Руднік